

Iqtisodiyotda turizm faoliyati

Ziyodullobek Bahodirov

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

“Bugalteriya hisobi va audit ” yo’nalishi talabasi

Bahodirovziyodullo11@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiyotida hozirgi turizm faoliyati, o‘ziga xos sususiyatlari ko‘rib chiqilgan. Jumladan xorijiy mamlakatlarning va O‘zbekistonning iqtisodiyotida turizm faoliyati, rivojlanishi qiyosiy tahlil orqali, mavjud muammolar va ularni xal etishga qaratilgan xulosa va takliflar keltirilgan.

Kalit so‘zlar : WTTC, COVID-19, 3D texnologiya, YaIM, drayver,

Kirish

Raqamli iqtisodiyot - bu xo'jalik faoliyatini yuritish bo'lib, bunda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishdagi asosiy omil raqamlar ko'rinshidagi ma'lumotlar bo'lib, katta hajmdagi axborotlarni qayta ishlash va shu qayta ishlash natijasini analiz qilish yordamida har xil turdagi ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, texnologiyalar, qurilmalar, saqlash, mahsulotlarni yetkazib berishda oldingi tizimdan samaraliroq yechimlar tadbiriq qilishdir. Boshqacha qilib aytgancha, raqamli iqtisodiyot bu onlayn xizmatlar ko'rsatish, elektron to'lovlar amalga oshirish, internet savdo, kraudfanding va boshqa turdagi sohalarni raqamli kompyuter texnologiyalarini rivojlanishi bilan bog'langan faoliyatdir.

Maqolaning tadqiqot ob'ekti turizm faoliyati bo'lib. Ishda keng qamrovli bo'lish uchun tavsif usuli qo'llaniladi. Mavzuni ochish, shuningdek, birlashtiruvchi sintez usuli bu masala bo'yicha rus olimlarining pozitsiyalariga ko'ra, raqamli iqtisod - bu elektron va iqtisodiy faoliyatga yo'naltirilgan iqtisodiy faoliyat turi raqamli texnologiyalar. Bunga elektron biznes va tijorat ham kiradi. Raqamli iqtisodiyot kontseptsiyasi barcha ijtimoiy, biznes, iqtisodiy va tarmoqli aloqa texnologiyalarini qamrab oladi. Don Tapscott bu atamani birinchi marta 1995 yil kitobida ishlatgan^[1]. Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm faoliyati yuritish bugungi kun mavzusi bo'lib kelmoqda. Zamonaviy sharoitda iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy omili raqamli shaklda taqdim etilgan ma'lumotlardir. Shu munosabat bilan IT texnologiyalar raqobatbardoshligini ta'minlash asosiy rol o'ynaydi. Biznes jarayonidagi tub o'zgarishlarni o'z ichiga olgan keng tarqalgan raqamlilashtirish, raqamli iqtisodiyotning asosiy ta'siri xizmat ko'rsatish sohasi turli savdo, transport tashkilotlari, umumiy ovqatlanish korxonalar, mehmonxonalar va turizm jiddiy o'zgarishlarni

¹ The Digital Economy: Promise and Peril In The Age of Networked Intelligence 1st Edition. By Don Tapscott. ISBN-13: 978-0070633421

boshdan kechirmoqda. Eng yangi raqamli texnologiyalar yordamida korxonalar maqsadli auditoriyani kengaytirish, reklama qamrovini va eng qisqa vaqt ichida mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash orqali iqtisodiyot foyda olishning yuqori cho'qqisiga olib chiqadi. Raqamlashtirishning ushbu va boshqa yutuqlari korxonalariga tez sur'atlar bilan rivojlanish imkonini beradi, chunki ularda raqobatbardosh bo'lib boradi. Butunjahon sayyohlik va sayohat kengashi (WTTC) o'zining yillik hisobotida sayohat va turizmning yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasi 1 trillion dollarga oshdi (+21,7% o'sish) 2021 yilda 5,8 trillion AQSH dollarini tashkil etadi, shu bilan birga sektorning butun iqtisodiyotdagi ulushi 2020 yildagi 5,3% dan 2021 yilda 6,1% gacha o'sdi. Bundan tashqari, 18,2 million ish o'rni 6,7 foizga o'sdi^[2].

Butun dunyo mamlakatlari 2020 yil va 2021 yilning birinchi yarmi uzoq muddatli blokirovkalar va qat'iy sayohat cheklovlari orqali pandemiyadan qattiq zarar ko'rdi. 2020 yilda sayohat va turizm sohasida 62 million ish o'rinlari yo'qolgan bo'lsa-da butun dunyo bo'ylab ba'zi hukumatlarning faol harakatlari sektorga millionlab ish o'rinlari va tirikchilik vositalarini tejash imkonini berdi. Kadrlar etishmasligi sayohat va turizm uchun COVID-19 dan tiklanish yo'lidagi asosiy muammolardan biri sifatida aniqlandi; shuning uchun bu muammoni hal qilishning muhim zarurat hisoblanadi. Sayohat va ish o'rinlariga bo'lgan talab ortib borayotganligi sababli, uni to'ldirish uchun etarli ishchi kuchi talab qilinadi mavjud bo'sh ish o'rinlari va sektorning tiklanishiga imkon beradi. COVID-19 kasaliga chalingan ishchilar kabi omillarning kombinatsiyasi, bo'shatilgan ishchilarni qayta ishga olishning sust sur'ati va ishchilarning boshqa tarmoqlarga ko'chib o'tishi muvozanatning buzilishiga olib keldi. ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklif o'rtasida. Yana bir muhim omil - bu pandemiya davrida sayohat cheklovlari sektor uchun muhim bo'lgan mehnat muhojirlari sonining kamayishiga olib keldi. Natijada, sayohat va turizm bizneslari mavjud bo'sh ish o'rinlarini to'ldirish uchun muammolarga duch keldi.

Oxford Economics bilan hamkorlikda WTTCning kadrlar etishmasligi tahlili tahlil qilingan. Barcha mamlakatlarda sezilarli darajada kadrlar etishmasligini aniqladi. 2021 yilda xodimlarning etishmasligi sektorning turar joy va mehmondo'stlik segmentlarida to'plangan bo'lsa, 2022 yilda ishchi kuchi etishmasligi transport segmentiga tarqalishi kutilmoqda. Tanqislik uzoq muddatda muammo bo'lib qolmasligini ta'minlash uchun biznes va hukumatlar uchun muhim bo'ladi. Ishchi kuchi harakatchanligini osonlashtiradigan, moslashuvchan va masofaviy mehnatni osonlashtiradigan, munosib mehnatni ta'minlaydigan va ta'minlaydigan siyosatlarni amalga oshirish va qo'llab-quvvatlash ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlari, ishchi kuchining malakasini oshirish va malakasini oshirish, ta'lim va shogirdlikni rivojlantirish va

² The economic impact of global travel & tourism report

hamkorlikni mustahkamlash darajadagi texnologik va raqamli yechimlardan foydalangan holda bo'lishi maqsadga muvofiq.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Bugungi jahon sayohat va turizm kengashi tashkil etilganidan beri juda rivojlangan tashkilotdir, ammo u hali ham bir xil asosiy qadriyatlar va maqsadlarga ega. Uchta asosiy xabar 1990 yilda Kengashga asos solgan bosh direktorlarning qarashlariga mos keladi:

Hukumatlar sayohat va turizmni ustuvor vazifa sifatida tan oladi;

Biznes iqtisodiyotni odamlar, madaniyat va atrof-muhit bilan muvozanatlash;

Uzoq muddatli o'sish va farovonlikka umumiy intilish.

WTTC a'zolari uning faoliyati va siyosatining harakatlantiruvchi kuchi bo'lib qolmoqda. A'zolik endi sayohat va turizm sanoatining barcha spektrini o'z ichiga oladi - aviakompaniyalar va aeroportlardan mehmonxonalar va mehmondo'stlik guruhlari, turoperatorlar va chakana sayohat agentlari, onlayn distribyutorlar, kruiz liniyalari, investitsiya kompaniyalari, sug'urta guruhlari va texnologiya sanoati. Tahlillar uchun olingan ma'lumotlar Jahon sayohat va turizm konsulligi ma'lumotlatiga, Svetlana Bojuk, Natalya Pletneva, Tatyana Maslova va Konstantin Evdokimov Buyuk Pyotr Sankt-Peterburg Politexnika Universiteti, Politexnika ko'chasi, 29, 194064 St. Peterburg, Rossiya Federal davlat byudjeti oliy ta'lim muassasasi "Sankt-Peterburg davlat iqtisodiyoti Universitet", Sadovaya ko'chasi, 21, 191023 Sankt-Peterburg, Rossiya Sankt-Peterburg davlat agrar universiteti, Peterburgskoe shosse, 2A, Pushkin, 196601 Sankt-Peterburg mualliflarning "Turizm transformatsiya muammolari raqamli iqtisodiyotda sanoat" nomli maqolalari, N. Karimov Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori, N. Khujanazarova "IMC KREMS" kafedrasida katta o'qituvchisi, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mualliflarning "Turizm industriyasida raqamli iqtisodiyot" nomli maqolalari ma'lumotlariga tayanilgan. Bugungi kunda turizm faoliyati rivojlanib bormoqda. Shu bilan birga ko'plab muamolar va yechimlar paydo bo'lmoqda. So'ngi yillarda turizmning jadal rivoji faoliyatda tub burilishlar yasalishiga sabab bo'ldi. Barcha sohalar kabi turizm faoliyati ham raqamli iqtisodiyot sharoitiga moslashyapti. Bunda yuzaga keladigan muammolar, elektron tijorat uchun kerakli sharoit yaratilishi kerak. Sayohatchilar doimo ta'tillarni rejalashtira, ular tashrif buyurmochi bo'lgan turistik obyekt haqida qayerda joylashgan (xalqaro turizm), transportdan foydalanish, turar-joy muammolari haqida o'ylaydi. Bu muammolarni yechimi oldindan buyurtma xizmati hisoblanadi. Demak sayohatchilar doimo qulaylik qidirishadi, ular rag'batni yoqtirishadi. Masofadan turib barchasini bajarish(buyurtma qilish), ortiqcha sarfsiz ishning bitishi ular uchun qulay hisoblanadi. Bu vaziyatda taklif etilishi kerak bo'lgan bir qancha takliflar bo'lishi lozim.

Xorijiy sayyohlar ko'pincha sayyohlik agentliklaridan foydalanishadi. Bunga sabab barcha xizmatlarni agentlik tashkil etadi. Bu sayyohlarga pul ayriboshlashda va yoki to'lovlarda muammolarni osonlashtiradi. Bu ko'pincha jamoviy sayohatlarda amalga oshiriladi. Mamlakatga kelgan sayohatchilar uchun elektron pulda to'lovlarni amalga oshirish qulay hisoblanadi.

Turizm industriyasidagi barcha to'lov tizimlarini oldindan bron qilish orqali rag'batlantiruvchi paketlar joriy etilishi turistlar va sayohatchilar uchun muhim. Bu ularda qayta tashrif buyurish istagini oshiradi.

Iqtisodiyotni rivojlantirishda sayohatchilarni jalb etish yuqori samara beradi. Turistik obyektlarni tanitishni yangicha usullaridan foydalanish, masalan online platformalarni 3D texnologiyasi asosida yaratish kerak.

Tadqiqot metodologiyasi

Ilmiy maqolani yozish yarayonida ilmiy tadqiqotni amaliyotga olib borishning tizimli, tarixiylik va mantiqiylik, induksiya va deduksiya, tahlil va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tekshirish, monografik tekshirish va guruhlash usullari tuzilgan

Tahlil va natijalar muhokamasi

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev o'zining 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi o'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"dagi ustuvor yo'nalishlardan biri milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash maqsadida:

Raqamli iqtisodiyotni asosiy "drayver" sohaga aylantirib, uning hajmini kamida 2,5 baravar oshirishga qaratilgan ishlarni olib borish;

"O'zbekiston bo'ylab sayohat qiling" dasturi doirasida mahalliy sayyohlar sonini 12 million nafardan oshirish hamda respublikaga tashrif buyuradigan xorijiy turistlar sonini 9 million nafarga yetkazish kabi maqsadlarni kiritdi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu maqsadlarni amalga oshirishda qilinishi kerak bo'lgan ishlarni turizm industriyasi yuqori mamlakatlar bilan qiyoslash orqali eng maqbul yo'llarni ko'rishimiz mumkin. Turizm sohasida asosiy omillar ovqatlanish, transport, turar joy (mehmonxona) kabilar asosiy ro'l o'ynaydi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida asosiy tushunchalar elektr on pullar, bron qilish tizimlari, elektron to'lov tizimlari.

Makro darajada turizm sohasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun tashqi omillar shakllantiriladi. An'anaviy ravishda ular 2 guruhga bo'lingan:

1. Statistik - tabiiy-iqlim, geografik, madaniy-tarixiy.
2. Dinamik - siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-demografik, moliyaviy-iqtisodiy, moddiy-texnik^[3].

³ The importance of the development of the digital economy in the field of tourism in Uzbekistan Z.O. Rakhimov Associate Professor SIES Samarkand, Uzbekistan

Turizmga ta'sir ko'rsatuvchi dinamik omil ta'sirlari yuqoriroq bo'ladi. Chunki dinamik ta'sir beqaror hisoblanadi.

Sabablar	foizda
Men asosiy ishimdan haq to'lanadigan ta'tildaman	37%
Men nafaqadaman	21%
Men sayohat qilish uchun ishimni tark etdim	10%
Men asosiy ishimdan uzoq muddatli haq to'lanmaydigan ta'tildaman	7%
Uyda men ishsiz edim	5%
Men biznes maqsadlarida sayohat qilaman	5%
Boshqalar, masalan, sport tadbirlari	5%
Men mustaqil ish bilan bandman	2%
Men yaqinda universitetni tugatdim	2%
Men yaqinda pulni tejash uchun vaqtinchalik ishimni tark etdim o'qishni tugatgandan keyin sayohat qilish	2%
Men yaqinda universitetda semestr/o'quv yilini tugatdim va o'qishimga tanaffus qildim	1%
Yaqinda oliy o'quv yurtida o'qish davrini tugatdim	1%
Men yaqinda pulni tejash uchun vaqtinchalik ishimni tark etdim o'qishni tugatgandan keyin sayohat uchun mablag'lar	1%

1-jadval Respondentlar O'zbekiston bo'ylab sayohat qilish uchun qanday vaqt topdilar.

Raqamli iqtisodiyot raqamlashtirish orqali biznesni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tezlashtiradi korxonalarini ro'yxatga olish, alohida shaxslarning o'zaro hamkorligi, operatsiyalarni amalga oshirish va o'zaro hisob-kitoblar va boshqalar tabiiy va madaniy majmualar, texnik tizimlar faoliyatining ishonchliligi va aniq turistik oqimlar hajmini statistik baholaydi. Tayyorlash vaqtida nashrga ko'ra, 53 mamlakat fuqarolari uchun bepul elektron viza bo'yicha tajriba boshlandi Rossiya. Eksperimentda Kaliningrad viloyati, Uzoq Sharq mintaqalari, Sankt-Peterburg va Sankt-Peterburg mintaqalari ishtirok etdi. Sankt-Peterburg va Leningrad viloyati. Iqtisodiyot sektori sifatida turizm bo'yicha tadqiqotning uchinchi vektori foydalanishni belgilaydi ko'chirish, turar joy xizmatlarini sotish va sotib olish uchun raqamli texnologiyalar, taomlar va h.k. Turizm sektoriga xizmat ko'rsatuvchi ko'pchilik tashkilotlarda hozirda bu yerga ega saytlar mavjud chiptalar va mobil ilovalarni bron qilish va sotib olish funksiyasi. Raqamli texnologiyalar imkon beradi onlayn sayyohlik agentliklari (onlayn sayyohlik agentliklari) bo'yicha potentsial mijozlar bilan muloqot qilish to'liq onlayn turni tanlash, to'lash va qo'llab-quvvatlash.

Savdoni kengaytirish istagi onlayn iste'molchilar orqali transportga tegishli onlayn xizmatlarni yaratishga olib keldi kompaniyalar (masalan, Aeroflot, Rossiya temir yo'llari), mehmonxonalar va boshqa turistik infratuzilma tashkilotlar. Biroq, turizm sanoati turli xil Internet va mobil ilovalar bilan to'yingan meta-qidiruv mexanizmi vazifasini bajaradi yoki sharhlar va boshqa foydali ma'lumotlarni to'playdi xizmatlar ishlab chiqarish bilan bevosita bog'liq emas. Natijalarni yig'ib, Meta-qidiruv mexanizmi ularni idrok qilish uchun qulay shaklda beradi (hisobga olgan holda mijozning filtrlari), bu sayohatni qidirish va rejalashtirishni osonlashtiradi. Qo'lga kiritgan mashhurlik, axborot portallari ham ko'pincha qo'shib o'z obro'sini monetizatsiya qilishni boshlaydi meta-qidiruv mexanizmining funktsionalligi ortdi^[4].

Taklif va xulosalar

Xulosa qilib aytish kerakki turizm iqtisodiyotni bir qismi sifatida rivojlantirish mamlakatlar va mintaqalar uchun foydali. 2021-yilda jahon iqtisodiyotida turizmni ulushi YaIMning 6,1% ni, dunyo bo'ylab 11 ta ishchidan 1 donasi turizm faoliyati bilan shug'ullanadi^[5]. Demak turizmni rivojlantirish iqtisodiyotga katta foyda keltiradi. Bugungi online xizmatlar rivojlangan davrda turizm faoliyatida ham raqamli iqtisodiyotni ya'nada rivojlantirish kerak. Buning uchun turizm faoliyati bilan shug'ullanuvchilar yangi platformalarni bron qilish xizmatlarini yanada takomillashtirishi kerak.

⁴ Svetlana Bozhuk , Natalya Pletneva , Tatiana Maslova and Konstantin Evdokimov Problems of transformation in the tourism industry in the digital economy

⁵ Economic impact 2022 report by WTTC

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev o'zining 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi o'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"
2. M.A. Mirzayev, M.T. Aliyeva. Turizm asoslari: O'quv qo'llanma . – T.:TDIU, 2011. – 427 b.
3. The Digital Economy: Promise and Peril In The Age of Networked Intelligence 1st Edition. By Don Tapscott. ISBN-13: 978-0070633421
4. SHS Web of Conferences 73, 0100 (2020)
5. The importance of the development of the digital economy in the field of tourism in Uzbekistan N. Karimov, N. Khujanazarova
6. Problems of transformation in the tourism industry in the digital economy Svetlana Bozhuk , Natalya Pletneva , Tatiana Maslova and Konstantin Evdokimov